

på at moderere påstandene om den udbredte polske antisemitisme i filmen Shoa, der i uddrag blev vist i Polen.

Bogen er ensidig og provokerende, ingen tvivl om det. Men det må indrømmes, at dokumentarisk materiale, som Rubin har fremdraget fra de polske undergrundsmyndigheders arkiver, viser en fantastisk ligegyldighed for ikke at sige fjendtlighed overfor jøderne, en ligegyldighed som bestemt også gjorde sig gældende i de allieredes regeringskontorer både i London, Moskva og Washington, selv da man havde ganske nøje kendskab til, hvad der virkelig foregik i Polen.

Selvom bogens form med »absolutte sandheder« og kompromisløs polemik nok kan virke fremmed på mange danske og vesteuropæiske læsere, kan den forhåbentlig virke inspirerende til yderligere forskning i dette tragiske og særdeles betydningsfulde emne i den nyeste tids historie, men en betingelse for dens videre udbredelse er unægtelig en oversættelse til engelsk, og det fortjener den.

Karl-Erik Frandsen

HENRIK HAVREHED: De tyske flygtninge i Danmark 1945-1949. Odense Universitetsforlag. 1987. 368, ill.

Under indtryk af Hitler-Tysklands sammenbrud og den sovjetiske hærs fremmarch flygtede, henholdsvis evakueredes, omkring 2 millioner soldater og civile i løbet af krigens sidste måneder fra landets østlige områder. På trods af de danske myndigheders protest og i strid med folkeretten blev Danmark – som det eneste af de af den tyske fascisme besatte lande – tilflugtssted for næsten ¼ million af disse tyske flygtninge. På en måde blev Danmark således besat for anden gang i løbet af verdenskrigens sidste tre måneder. Som følge af vanskeligheder i forbindelse med repatrieringen forlod de sidste højst uvelkomne »gæster« først i landet i 1949.

Dette kapitel af Danmarks historie, der samtidig udgør en side af de dansk-tyske relationer, har i lang tid været mærkeligt dårlig belyst. I kølvandet på de sidste flygtninges afrejse udkom flygtningeadministrationens officielle redegørelse »Flygtninge i Danmark 1945-49« og »Aktstykker vedrørende de tyske flygtninge i Danmark« (begge i 1950). Først mere end 30 år senere fremdrog Arne Gammelgård med »Mennesker i malstrøm« (1981) emnet i en selvstændig fremstilling. Men først med Havreheds afhandling, der er blevet antaget som disputats ved Odense Universitet, foreligger der nu en omfattende historisk undersøgelse. Den er resultat af forfatterens – der ikke er universitetsuddannet historiker – mangeårige studier, besøg i danske, tyske og engelske arkiver samt samtaler og korrespondence med både tidligere flygtninge og andre der på enten dansk eller tysk side havde med flygtningenes ophold i Danmark at gøre.

Afhandlingen falder reelt i tre hoveddele. Først skildres flygtningenes transport til og ankomst i Danmark samt besættelsesmagtens første forholdsregler i forbindelse med indkvarteringen. I den anden del behandles flygtningenes forhold under den danske flygtningeadministrations virke. Den sidste del gør rede for forviklingerne i forbindelse med flygtningenes repatriering og udsendelse af landet. I forlængelse heraf fremdrager Havrehed spørgsmålet om de store udgifter, der var forbundet med flygtningenes ophold i landet og den delvise betaling herfor fra forbundstysk side, samt flygtningenes kritik af administrationen og forholdene i almindelighed.

Afhandlingen er yderst rig på informationer og detaljer. Set med danske øjne har anden og tredje del nok størst interesse. Således berettes om indretningen af lejrene, flygtningenes registrering, eftersøgning af savnede familiemedlemmer, den sundhedsmæssige forsorg, undervisning af de omkring 50.000 skolepligtige børn, kirketjenesten og begravelserne, den forbudte men omfattende fraternisering mellem danske mænd og tyske flygtningekvinder. Havrehed beretter også om den tysksprogede ugeavis *Deutsche Nachrichten*, der var en videreførelse af især tyske kommunisters illegale blad fra besættelsestiden. Det blev skrevet og redigeret af antifascistiske emigranter og satte sig som mål at bidrage til et antifascistisk-demokratisk oplysningsarbejde blandt flygtningene.

Fremstillingen kan også ses som en uindskrænket positiv vurdering af det arbejde, som Johs. Kjærboel, arbejds- og socialminister under besættelsen, ydede som leder af den danske flygtningeadministration.

Afhandlingens styrke ligger afgjort i indsamlingen af informationer og rekonstruktionen af hændelsesforløbet samt – i modsætning til flygtningeadministrationens totalt anonymiserede redegørelse – synliggørelsen af menneskene bag historien. Herved bliver de almenmenneskelige aspekter, der knytter sig til ethvert flygtningeprogram, på udmærket vis tydeliggjort. Havrehed kan også påvise, hvordan flygtningeadministrationens redegørelse slører, at ca. ¼ af flygtningene – med stiltiende akcept fra britisk side – hjemsendtes som Wehrmachtsangehörige. Mens det centrale i denne sag allerede blev fremlagt af Gammelgård, er Havreheds redegørelse også på dette punkt mere detaljeret og dybdegående.

Det lykkes Havrehed at kaste lys over et ikke uvæsentligt emne, men man savner en mere overordnet strukturering af stoffet. Samtidig har det meget omfattende rekonstruktionsarbejde tilsyneladende vanskeliggjort, at fremstillingen løfter sig op over det store kildemateriale. Som følge heraf og nok også fordi Havrehed tydeligvis er engageret i flygtningenes skæbne bliver en række spørgsmål underbelyst. Man kunne have ønsket sig en mere omfattende redegørelse for de antifascistiske emigranternes virke og herunder de politiske konflikter, der udfoldede sig mellem dem og dele af flygtningene. Her lå ansatser til nogle af de konflikter og spørgsmål, som under indtryk af anti-Hitler-koalitionens sammenbrud og den kolde krigs udvikling, fik så stor betydning for den tyske efterkrigshistorie. En redegørelse for dette problemfelt, ville – efter min mening – blandt andet også have vist, hvor lidt 1945 kan betragtes som *Stunde Null* i den tyske historie. Både i relation hertil og generelt kan det anbefales at læse afhandlingen sideløbende med flygtningeadministrationens beretning. Det ændrer imidlertid ikke noget ved, at Havrehed har præsteret et solidt stykke grundforskningsarbejde.

Hans Uwe Petersen

LARS BAERENTZEN; IATRIDES, JOHN O.; SMITH, OLE L. *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*. (Copenhagen, Museum Tusulanum Press, 1987).

These 15 essays are the product of a conference held at the Vilvorde Centre in August-September 1984, and organised by the Department of Modern Greek and